

SÁRKÁNY PÉTER

Illegális tevékenységek a svéd, a holland és a magyar statisztika alapján

A tanulmány a Svédországban, Hollandiában és Magyarországon zajló illegális tevékenység statisztikai adatait elemzi. A szerző azért ezeket az országokat vizsgálja, mert egyrészt rájuk áll rendelkezésre hosszabb időszakot átfogó adatsor, másrészt ezek az országok igen eltérő módon közelítenek a prostitúció és a kábítószer mint az illegálisan megfigyelni kívánt két legfontosabb terület szabályozásához. Mindhárom országban 1999-ben jelentős változásokat hajtottak végre ezeken a területeken, s tanulságos lehet, hogy ezek az intézkedések milyen eredményeket hoztak. Az elemzése hozzásegíthet az illegális tevékenységek nemzetközi összehasonlításához, Magyarországon a megfigyelési kör kiterjesztéséhez, a további vizsgálatokhoz, valamint a hivatalos statisztikai adatok elemzése segítségével a prostitúció- és kábítószer-szabályozás kérdésköréhez.*

Journal of Economic Literature (JEL) kód: C1, E26.

„Az árnyékgazdaság mérésére első alkalommal 1986-ban került sor, amikor egy nemzetközi tanácsadó testület ajánlása nyomán az olasz statisztikai hivatal munkaerőalapon módosította a GDP-adatokat: ez az eljárás lett az ezt követő munkálatok referenciája. Az Európai Unió 1994-ben jogszabályt alkotott a GDP-számítások teljességéről; a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) 2002-ben kézikönyvet adott ki A meg nem figyelt gazdaság mérése címmel. A tagállamok közötti harmonizáció elérése érdekében az Eurostat A bruttó nemzeti jövedelem (GNI) leltára címmel 400 oldalas módszertani leírásban foglalta össze a tennivalókat. Majd 2003-ban annak érdekében, hogy a becsléseket össze lehessen hasonlítani, az akkor csatlakozás előtt álló tíz államra kiterjedően önálló projektet indított útjára.” (KSH [2005], idézi *portfolio.hu* [2005].)

* A tanulmány a szerzőnek a győri Széchenyi István Egyetem Regionális és Gazdaságtudományi Doktori Iskolában készült PhD-dolgozata felhasználásával készült. Köszönetet illeti a doktori iskola vezetőjét, *Rechnitzer Jánost*, valamint a témavezetőket, *Solt Katalint* és *Losoncz Miklóst* segítségükért, támogatásukért, továbbá a KSH munkatársait, akik rendelkezésemre bocsátották az 1995–2011 közötti időszakra vonatkozó magyar adatsorokat.

Sárkány Péter, Edutus Főiskola Közgazdasági és Módszertani Alapozó Tanszék (e-mail: sarkany.peter@edutus.hu).

Az illegális tevékenységek¹ figyelembevételére és ezáltal a nemzeti számlák minél teljesebb körű megfigyelésére, így a GDP értékének korrigálására az Európai Unió 94/168. számú bizottsági határozata kötelezi a tagországok statisztikai hivatalait (VG [2005]). Három nagy területre vonatkozó becslésre tettek javaslatot: a prostitúcióra, a kábítószerekre és a csempészetre.

Vannak olyan országok (például Svédország és Hollandia), amelyek már régebben is próbálkoztak az illegális tevékenység statisztikai adatgyűjtésével, vagy komolyan véve a javaslatokat, lépéseket tettek erre vonatkozóan. Vannak olyan országok, ahol ez csak részben valósult meg (például Magyarországon a nemzeti számlákban 1995-ig visszavezetve becsült adatok jelentek meg az illegális tevékenységek két legjelentősebb típusára, a kábítószer-fogyasztásra, illetve a prostitúcióra). És vannak olyan európai országok, ahol a munkálatokat még el sem kezdték, vagy a kísérleti számítások eredményeit még nem építették be a publikált adatokba (KSH [2009]).

Az illegális tevékenység statisztikai megfigyelésével kapcsolatban számos nehézség merül fel.

– A „legalitás” értelmezése nagyon különböző. A tevékenységek legális vagy illegális volta az egyes országok jogszabályain alapul, amelyek nemcsak egymástól, hanem egy országban belül az időben haladva is eltérhetnek egymástól.

– Még ha az egyes fogalmakon ugyanazt értenék, akkor is nehézséget jelent, hogy az országok nem az egész illegális szektort, hanem azon belül csak különböző területeket vizsgálnak.

– Bár az Eurostat különböző munkabizottságokat hozott létre az illegális tevékenységek számszerűsítése érdekében – részben ajánlások összeállításához, részben a becslési eljárások kidolgozásához, részben modellek felállításához –, ám nagy a bizonytalanság mind a szükséges adatok, mind a mérés tekintetében.

– Mindig problémát jelent, hogy az illegális szektor adatai szerepelnek más, legális tevékenységek adatai között. Így például a számos országban illegálisnak számító prostitúciós értékek tartalmazzák a legálisan működő masszázsszalonok, ingatlan-bérbeadások, éjszakai szórakozó helyek stb. adatait.

– Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy az adatok becslése – akármilyen körültekintően is végzik – számos problémát, pontatlanságot rejt magában.

Mindhárom országban az illegális tevékenységek számbavételekor közös a prostitúció és a kábítószer vizsgálata, ezért fordítunk most ezekre kiemelt figyelmet. Mindkét terület komoly társadalmi-erkölcsi problémákat és gazdasági kérdéseket vet fel. A tiltás-tűrés-támogatás mint megoldási dilemma mindenhol megfigyelhető. Az erkölcsi, vallási kérdések mellett mindig megjelennek gazdasági megfontolások is, hiszen az államnak – bármilyen szabályozást is valósítson meg – jelentős kiadásokkal kell számolnia, miközben nála nem jelentkezik komoly bevétel. A két terület szabályozása jogi megfontolásokat és megoldási módokat jelent. A gazdasági oldal szerepe a legtöbb esetben háttérbe szorul.

¹ Az illegális szektor nem azonos a feketegazdasággal. Az illegális szektorba olyan tevékenységek tartoznak, amelyeket a törvény elvileg tilt. A feketegazdaságba beletartoznak azok a legális tevékenységek is, amelyeknél adó- és járulékeltilkolás mutatható ki.

Akár a prostitúció, akár a kábítószer szabályozásáról esik szó, gyakran egymásnak ellentmondó mondatokat hallhatunk: „Lépjünk fel a teljes szigor eszközeivel!” vagy „Legyünk engedékenyek!”. A témával foglalkozó szakemberek szívesen hivatkoznak vagy Svédországra vagy Hollandiára mint követendő példákra. Előbbire akkor, ha a tiltó, elutasító szabályozást tartják elfogadhatónak, utóbbira pedig abban az esetben, ha éppen az engedélyezéssel, a liberális szemlélettel értenek egyet. Valójában a két ország a szabályozás két szélső megoldási módjára szolgáltat példát.

Sajnos a szakérők, szakírók, témával foglalkozók a legtöbb esetben csak úgy hivatkoznak a svéd, illetve a holland megoldásokra, hogy nem támasztják alá megfelelő mélységű és korrekt adatokkal. Bár nem vállalkozunk arra, hogy a prostitúció és a kábítószer kérdéskörét teljes körűen körüljárjuk, de a hivatalos statisztikai adatok felhasználásával igyekszünk árnyaltabb képet nyújtani a problémáról, és a statisztikai tények tükrében megnézzük, mennyire eredményesek vagy éppen eredménytelenek a különböző szabályozási módok.

Az a tény is ösztönzött az országok összehasonlítására, hogy nemzetközi szinten Svédország és Hollandia statisztikai hivatala közölt becsléseket, tanulmányokat a témával kapcsolatban, és Magyarországon a KSH 2005-ben öt évre visszamenőleg módosította a GDP értékét, figyelembe véve abban a prostitúcióból és a kábítószerből származó becsült bevételeket. Később egészen 1995-ig visszanyúltak az adatok kiszámításában. 2011-ben a KSH 15 módszertani fejlesztést hajtott végre a GDP, illetve a GNI számításainál, amelynek során a kábítószerből és prostitúcióból származó hozzáadott érték becslésének módszerét két ponton javította (KSH [2011] 340. o.).

A prostitúció szabályozása a három országban

Svédországban már a 19. században léteztek türelmi zónák, amelyeket a 20. század elején felszámoltak. A prostitúciót 1907-ben legalizálták. Az 1960-as években a pornográfia erőteljesen terjedt az országban, mivel abban a szexuális felszabadítást vélték felfedezni. Mivel viszonylag hamar ráébredt a társadalom arra, hogy a szexuálliberalizmus csak a nőkkel szembeni gyűlölet és erőszak legaljasabb formáit hozta felszínre, így Svédország 1999 óta azon kevés országok közé tartozik, ahol a *szexuális szolgáltatás* nyújtása nem, de *megvásárlása bűncselekmény*, bárhol történjék az, akár utcán, akár bordélyházban, akár masszázsszalomban, akár az internet segítségével. Az országban a prostitúciót korlátozottan legálisnak minősítik, viszont a bordélyházak működtetése és a futtatás (kerítés) illegális.² A prostitúciót nem kívánatos társadalmi jelenségnek tekintik, amit az is mutat, hogy a svéd társadalom döntő hányada (több mint 80 százaléka) elítéli a pénzért vásárolt szexuális szolgáltatást.

Svédországban úgy vélik, a prostitúció elismerésével törvényesítenék a nők és gyermekek elleni erőszakot, a szexuális kizsákmányolást és az emberkereskedelmet. Mind-

² A svéd modellnek követői is lettek, hiszen ilyen – vagy ennél szigorúbb szabályozást – vezetett be 2009-ben Norvégia és Izland. Egyébként Nagy-Britanniában vagy Finnországban is adott körülmények fennállása (például kiskorú prostituált vagy bizonyíthatóan prostitúcióra kényszerített személy) esetén büntetendő a szexuális szolgáltatások megvásárlása.

ezeket egy demokratikus társadalom, amely például az emberek egyenlőségét alapvetően fontosnak tekinti, nem engedheti meg magának. A svéd rendszer a szexuális szolgáltatás eladóját a bűncselekmény áldozatának, míg a vevőt az elkövetőnek tekinti. Éppen ezért a bevezetett megoldás az igénybevevőt bünteti, azaz a keresletet kívánja szabályozni. A büntetés pénzbírság lehet, vagy (az eredeti szabályozás szerint) legfeljebb hathavi börtön. Különböző tanulmányokból, cikkekből kiderül, hogy az eddigi ítéletekből még kevés végződött elzárással, inkább a pénzbüntetés volt a jellemző. Az esetek nem túl nagy száma részben annak a következménye, hogy eleve kicsi a svéd prostitúció mértéke, részben pedig nehéz a bizonyítás.

A svéd parlament 2011 májusában elfogadta, és 2011. július 1-jétől hatályba léptette azt a törvényt, amely szerint „kirívó esetekben” a korábbi hat hónap helyett akár egyévi szabadságvesztést kaphat a fizetett szexuális szolgáltatás vásárlója. „Kirívó eset” például egy szellemi fogyatékos, egy nagyon fiatal prostituálttal vagy kábítószer hatása alatt lévővel létesített szexuális kapcsolat.

Svédországot hosszú időn keresztül tranzitországgként használták azon latin-amerikai nők számára, akiket Dánia, Németország és Hollandia bordélyházainak adtak el az embercsempészek. A törvénnyel gátat kívántak szabni részben ennek, és részben annak a folyamatnak, hogy az 1990-es évek eleje (a rendszerváltások) óta a balti államokból, Oroszországból és Kelet-Európából jelentősen nőtt a beérkező prostituáltak száma. 2002. július 1-jétől a szexuális célú emberkereskedelmet büntetik. Ennek hatályát az országban belülré, valamint a kizsákmányolás egyéb területeire (például kényszermunka, szervkivétel miatti emberkereskedelem) is kiterjesztették 2004. július 1-jétől. A szexuális szolgáltatások vásárlását tiltó törvényt kibővítették azokra az esetekre is, amikor a prostituáltak nem a szolgáltatást vásárló, hanem egy harmadik személy fizet vagy tesz ígéretet fizetésre.

Hollandiában már az 1200-as évek óta léteztek „örömlánytanyák”, ahova akkor a matrózok jártak. A középkorban a városi főkapitány és emberei működtették a bordélyházakat. Az úgynevezett kirakati prostitúció, amely holland „találmány”, a 17. században jelent meg az országban. Hollandia nem írta alá az úgynevezett New York-i egyezményt,³ hiszen az országban 1911 óta *legális tevékenység a prostitúció* és annak valamennyi formája megengedett. „Hivatalosan elismert szakmának csak 1988-tól számít a szexuális szolgáltatások nyújtása ... Adót 1996-tól kell fizetniük az örömlányoknak, 1999-től pedig a prostitúció megszervezése vagy elősegítése nem bűncselekmény, ha az a prostituált beleegyezésével történik.” (Simon [2001].) 2000 őszéig az „örömlányok” egyéni vállalkozóként, működési engedélyhez kötött és orvosi kontroll alatt álló módon, a helyi önkormányzat és a rendőrség által ellenőrzött keretek között végezheték munkájukat. A bordélyházak 2000. október 1-jétől váltak legálissá, annak érdekében, hogy az önkéntes prostitúciót szabályozni és ellenőrizni lehessen, amely a helyi önkormányzatok feladata. A bordélyházak azonban bezárásra kerülhetnek, amennyiben a szervezett bűnözéssel kapcsolatot tartanak fenn. Büntetik a futta-

³ Az 1950. március 21-én kelt New York-i egyezmény az emberkereskedésnek és a prostitúcióba kényszerítettek kihasználásának visszaszorításáról szól.

tást, az emberkereskedelem haszonélvezését és a gyermekprostitúciót. Megemelték a prostitúcióra való kényszerítésért kiszabható börtönbüntetés időtartamát.

A módosítások során az alapvető szempont az volt, hogy a prostituáltak két csoportba sorolhatók: a szexuális szolgáltatást önkéntesen, illetve kényszerítés hatására nyújtók. Úgy gondolták, ez az elkülönítés a gyakorlatban is jól megvalósítható. A törvényalkotástól azt várták, hogy a futtatók szerepe háttérbe szorul, az illegális prostitúció elveszti jelentőségét, az örömlányok szabad munkavállalóként (annak minden előnyével együtt) „űzik az ipart”.

Mivel a teljes körű liberalizálás nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, és a szervezett bűnözés túlságosan rátelepedett a prostitúcióra, ezért 2007-től különböző szigorításokat vezettek be, illetve terveznek alkalmazni. Így például Amszterdamban csökkentenék a prostitúcióra kijelölt negyedét, a kirakatok számát, szigorú szabályokhoz kötnék az engedélyek kiadását, és felemelnék az alsó korhatárt 21 vagy 23 évre, és előírnák a holland nyelvvizsgát. Emellett 2013-tól „a bordélyházaknak üzleti tervet kell benyújtaniuk a városházára és részletesen be kell számolniuk, milyen intézkedésekkel biztosítják, hogy az örömlányok egészségesek és nem válnak bűncselekmények áldozataivá” (HVG.hu [2012a]). A világgazdaságban jelentkező válság elérte a szexuális szolgáltatások iparát, és Hollandiát is. Emiatt egyre többen kínálták szolgáltatásaikat „akciós áron”, és mindazok, akik nem tudták fizetni a kirakatok bérleti díját, az adót stb., kénytelenek voltak az utcán folytatni tevékenységüket. A válság következményeként tehát megnőtt az utcai prostituáltak száma. Nem állítható azonban, hogy az utcai prostitúció növekedésével csökkent volna a kirakati prostitúció. Utánpótlás bőven akad. Jórészt nem önszántukból és illegálisan érkeznek ide a nők, akiknek fele Szabolcs megyéből jön (Lukács [2009], Juhász [2010], Makki [2010], HVG.hu [2012b]).

Magyarországon 1867-től hivatalosan engedélyezték és egyben Pest város területén 40-ben maximálták a bordélyházak számát, és szabályozás alá vonták a „kéjelgésügyet”. Az 1900-as évektől a bordélyos kéjnök mellett „hivatalosan megjelentek” az engedéllyel rendelkező magán-, igazolványos és futóbárcás kéjnök. A bordélyházak bezárásáról egy 1928-ban kelt BM-rendelet intézkedett. 1950-től a magyar jogrendszer tiltotta és büntette a prostitúció minden formáját, vagyis a prostitúció bűncselekmény lett. A prostitúciót általában összekapcsolták a közveszélyes munkakerüléssel, amely egészen 1989-ig bűncselekménynek számított. A rendszerváltás teljességgel nyitotta tette az addig csak jobbra elszigetelten, kis területre szorított prostitúció kérdését. Mind a keresleti, mind a kínalati oldal gyorsan növekedett.⁴ 1993-ig a prostitúciót mind a büntetőjog, mind a szabálysértési jog annak függvényében büntette, hogy a szexuális szolgáltatást üzletszerűen vagy eseti jelleggel nyújtották (pénzért cserébe). A Btk. 1993.

⁴ Ennek számos oka volt. Egyrészt a szexualitás területén is megfigyelhető liberalizálódás (a pornóipar terjedése) következtében megnövekedett a kereslet, és egyben igen széles skálán differenciálódott. Másrészt a megszűnt közveszélyes munkakerülés büntetőjogi kategóriája, valamint az idegenforgalom változásai miatt láthatóbbá vált a prostitúció. Harmadrészt a szexuális szolgáltatás (minden területe, formája) hatalmas profittal és jó jövedelemszerzési lehetőséggel kecsegtetett, amit felerősített az elszegényedés, a megjelenő munkanélküliség, a jövedelmi különbségek fokozódása.

évi módosítása alapján nem magát a prostitúciót, hanem a részben hozzá kapcsolódó különböző tevékenységeket (az üzletszerű kéjelgésre való rábírást, a kerítést, a kitarottságot), valamint részben mindenfajta helyiségnek prostitúció céljára történő rendelkezésre bocsátását büntették. Az ellenszolgáltatás fejében történő – akár egyszeri – közösülés és a fajtalankodás továbbra is szabálysértés maradt.

Hosszas előkészületek és viták után született meg a maffiatörvényként emlegetett jogszabály (1999. évi LXXV. törvény), amelynek külön fejezete foglalkozott a prostitúció kezelésének szabályaival. A törvény meghatározta a védett övezet és a türelmi zóna fogalmát. Az előbbinél tilos a prostituáltak felajánlkozása, illetve az ügyletek lebonyolítása. A törvény az önkormányzatok hatáskörébe utalta azon területek (türelmi zónák) kijelölésének lehetőségét, ahol közterületi prostitúcióra mód kínálkozhat. Ugyancsak lehetővé tette a törvény az önkormányzatok számára azt, hogy a tevékenységet a védett övezeteken kívül időbeli korlátok közé szorítsa. A felajánlkozás lehetőségét a jogszabály különböző feltételekhez – így életkorhoz, nem zavaró, illetve nem zaklató módhoz, valamint orvosi igazolással való rendelkezéshez – kötötte. A törvény igyekezett továbbra is fellépni a prostituáltak tevékenységéből hasznot húzók ellen. A szabályozás a prostituáltak számára lehetőséget biztosít az *egyéni vállalkozói formában való legalizált működésre*.⁵

Az azóta eltelt több mint 14 év tapasztalatai azt mutatják, hogy a prostitúció szabályozása Magyarországon egyáltalán nem megoldott, hiszen ma is érvényesek azok a problémák, amelyek már a törvény előkészítési szakaszában jól látszottak: a jogi tisztázatlanságok, a vállalkozóvá válás feltételeinek és érdekeltiségeinek hiánya, a türelmi zónák kijelölésével kapcsolatos önkormányzati gondok stb.

A kábítószer-fogyasztás szabályozása a három országban

A három ország kábítószer-politikája is különböző. Amíg Svédország ebben is a teljes tiltás talaján áll, addig Hollandia itt is liberális hozzáállást mutat. Magyarország annak ellenére tiltó kábítószer-politikát folytat, hogy nagyon sokszor kerül előtérbe a könnyű drogok engedélyezésének kérdése.

Svédország az 1960-as évek végéig liberális kábítószer-politikát folytatott. Jellemzően a marihuána és az amfetaminszármazékok terjedtek el az országban.

⁵ A Központi Statisztikai Hivatal által összeállított Szolgáltatások jegyzékében 2003 óta szerepelt a szexuális szolgáltatás (SZJ: 93.05.10.4). Ez a tevékenység 2008-tól a sokféle és igen különböző tevékenységet tartalmazó Máshova nem sorolt egyéb személyi szolgáltatások (SZJ: 9609) körébe került besorolásra. A Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) az egyéni vállalkozókat nem a Szolgáltatások jegyzéke, hanem az Önálló vállalkozók tevékenységi jegyzéke (ÖVTJ, 2012 előtt: szakmakód) alapján tartja nyilván. Mivel a máshova nem sorolható szolgáltatás nagyon sokféle tevékenységet tartalmaz, és az adóhivatal maximum négy számjegy mélységben dolgozza fel a szakmakódhoz tartozó bevallási információkat, valamint az elemzések a főtevékenységre vonatkoznak (és a szexuális célzatú kereskedelem és egyéb ilyen háttérű szolgáltatás döntő részben csak kiegészítő tevékenység), így szinte természetes, hogy – megkeresésemre – a NAV úgy nyilatkozott, a szexuális szolgáltatást végzők számáról vagy az ilyen típusú bevételekről (jövedelmekről) érdemi, a téma kutatásához kapcsolódó információval nem tud szolgálni.

Azonban a 60-as évek végére úgy ítélték meg, hogy a megengedő kábítószer-politika kudarcot vallott, így 1968-ban „megszületett a drogtörvény, amely nem tett különbséget szertípusonként, és a kisebb kábítószerrel való visszaélésért pénzbírságot szabott ki (a súlyosabbakért börtönt). Csekély mennyiség esetén viszont ... ejtették a vádat” (Takács [2005]). Tehát a svéd törvény minden illegális anyag használatát és tartását szigorúan büntetendőnek tekinti. 1977-ben célul tűzték ki a „kábitószermentes Svédország” elérését, ennek érdekében egyre szigorúbbá vált a kábítószer-törvény.

A kínálat csökkentése mellett egyre nagyobb hangsúlyt kapott a keresleti oldal (vagyis a fogyasztók) „szabályozása”. 1985-től már csekély mennyiség birtoklása esetén is lehetett börtönbüntetést kiszabni, 1988-tól pedig kriminalizálták magát a fogyasztást, bevezették az „elterelés” (kényszergyógykezelés) intézményét, sőt 1993-tól újabb szigorításokat vezettek be, és a rendőrség figyelme egyre inkább az utcai kábítószer-használók felé fordult. A tiltás mellett a megelőzésre és a terápiára is igyekeztek hangsúlyt helyezni.

A kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményeknek három fajtáját (a csekély mennyiségű, a közönséges és a jelentős kábítószer-mennyiséghez kapcsolódót) különbözteti meg a törvény. A kiszabható büntetés néhány hónap és 10 év között mozog. A svéd hatóságok szigorúan fellépnek a kábítószer-fogyasztókkal szemben, és ritkán alkalmaznak a próbára bocsátást. A csekélyebb jelentőségű esetekben kényszerkezelésnek is alávetethetik az elkövetőt, de előfordulhat a pénzbüntetés, illetve kannabisz esetén az eljárás, más kábítószer esetén a büntetés felfüggesztése. A kábítószer-kereskedők büntetési tételei szigorúbbak, mint a fogyasztókéi.

A holland kábítószer-politika alapelve az, hogy a „kábitószermentes társadalom” létrehozása illúzió, ezért az államnak úgynevezett *ártalomcsökkentő kábítószer-politikát* kell folytatnia. A kábítószer-használatot inkább egészségügyi, mint büntetőjogi kérdésként kell kezelni.

Az úgynevezett ópiumtörvényt 1919-ben fogadták el Hollandiában. A szabályozás keretében betiltották az ópium nem gyógyászati célra történő használatát. A kender 1953-ig legális szer volt, akkor került a tiltott anyagok listájára. Az 1960-as évek társadalmi-kulturális mozgalmi következtében az országban is terjedt a marihuánafogyasztás, miközben új kábítószer (amfetamin, LSD, heroin) jelent meg a fiatalok körében. Az 1969-ben állami, illetve civil kezdeményezésre létrehozott bizottságok egyaránt azt javasolták, hogy *különítsék el a könnyű és a kemény drogokat*, valamint *a kábítószer-használatot a kábítószer-kereskedelemtől*. Ezek a változtatások az 1976-os módosított ópiumtörvénybe be is kerültek.

A kemény drogot fogyasztók ellátási rendszere nagyon kiterjedt, és igen fejlett. Betartoznak a felvilágosítással és tájékoztatással kapcsolatos konzultációs központok, a metadonprogramok, a társadalomba való visszailleszkedést segítő szolgáltatások, valamint a bentlakásos rehabilitációs intézetek.

A könnyű drogok közé a vadkender (kannabisz) származékai, a hasis és a marihuána tartozik. Speciális kávéházak (*coffee shops*) az 1970-es évektől kisebb mennyiségben árusíthatták az utóbbit. 1994 októberében bevezették az úgynevezett

AHOJ-G kritériumrendszert a kávéházak könnyű drogok forgalmazására vonatkozó szabályozására.⁶

Az elmúlt években több, igazán jelentős változás történt a kábítószer-használat területén. 2008. március elején az igazságügy-miniszter bejelentette, hogy betiltják a kannabiszmag, illetve ennek otthoni termesztéséhez szükséges kellékek árusítását. A kormány 2010-ben azzal a tervvel állt elő, hogy a marihuánát árusító kávézókat zártkörű, legfeljebb 1500 tagot számláló klubokká alakítják át, ahová csak a helyieket (azaz holland állampolgárokat) engedhetnék be. A rendszert előbb az ország déli részében (ahol a határok közelsége miatt német, belga és francia drogturistáktól szenvednek a helyi lakosok) vezetnék be, majd kiterjesztenék Amszterdamra is.⁷ Sőt a tervek szerint 2013-tól ezt az egész országban működtetni kívánnák, és 2014-től tilos lenne oktatási intézmények adott körzetében coffee shopot megnyitni. „A kormány szeretné, ha a coffee shopok megint ugyanazt a funkciót töltenék be az emberek életében, mint régen: a környéken élők szívhassanak marihuánát ezeken a helyeken, ne a turizmusról, a bűnözésről és a kábítószer-kereskedelemtől szóljanak ...” (Vass [2010].)

A büntetés mértéke a birtokolt kábítószer mennyiségétől függ, amely lehet pénz-büntetés és/vagy (maximum négy évig terjedően) szabadságvesztés. A kereskedők itt is komolyabb büntetésre (kemény drogok kereskedelme esetén akár 16 évig terjedő szabadságvesztésre) számíthatnak. Visszaeső bűnelkövető esetén a büntetés akár egyharmaddal súlyosbítható.

Magyarországon az 1990-es évekre tehető a kábítószer-fogyasztás növekedésének beindulása, amikor itt is megjelentek a klasszikusnak számítható kábítószeresek. A kábítószeres szabályozásával kapcsolatos alapelv – a svéd megoldáshoz hasonlóan – a „kábitószermentes társadalom” kitűzése volt és maradt is. A büntetőtörvénykönyv 1993-ban elkülönítette a kábítószer-kereskedőket és a kábítószer-használókat. Öt évvel később jelentős szigorítás következett be a szabályozásban. Mivel az azt követő években sem csökkent az egészségügyi intézményekben kezelt kábítószer-fogyasztók száma, viszont tovább nőtt a kábítószeres bűnözés, így 2003-ban újabb változásokat vezettek be a Btk.-ban. A módosítások következtében a Btk. négy különálló tényállást alkalmaz: a beszerzőkre, a forgalmazókra, a kábítószerfüggőkre és a kiskorúakra vonatkozóan. Nem tesz különbséget azonban a kábítószeresek egészségkárosító hatása szerint. A kábítószer fogalmát nem határozza meg önállóan a magyar szabályozás, részben az 1961. évi Egységes Kábítószer Egyezmény, részben az 1971-ben aláírt egyezmény hivatalos fordítására hivatkozva. A törvény a kábítószeresek tiszta hatóanyag-tartalmának tömegében határozza meg

⁶ Az egyes betűk jelentése A = *No Advertising* (Tilos a reklámozás); H = *No Harddrugs* (Tilos a kemény drogok behozatala); O = *No Overlast* (Tilos a környék lakosságának zavarása); J = *No Youth* (Tilos a 18 éven aluliak kiszolgálása); G = *No Big Quantities* (Tilos nagyobb – 5 grammnál több – mennyiség eladása egy személynek és tilos napi 500 grammnál nagyobb mennyiség tárolása).

⁷ Az MTI híradása alapján az origo.hu nemrégiben arról számolt be (*Kártérítést* [2013]), hogy 2012. május 1. óta a német és belga határ menti területeken a külföldiek nem kaphatnak könnyű drogot a coffee shopokban. A helyi lakosok is csak külön igazolvány ellenében juthatnak marihuánához. (Igaz, e külön igazolványra vonatkozó szabályt 2012 novemberében eltörölték.)

a csekély és jelentős mennyiség fogalmát. A kábítószer-függőség tényét szakértői állásfoglalások megállapításai alapozhatják meg.

A magyar kábítószer-ellenes politika fő pilléreit a megelőzés, a kezelés és a társadalomba való visszailleszkedés elősegítése, a kockázat csökkentése és a kínálat viszszafejtése, valamint a nemzetközi együttműködés jelenti.

A szabályozás megkülönbözteti a személyes használatra, illetve a kereskedelmi célból történő birtoklást. Mindkettőn belül külön büntetési tételek vonatkoznak a csekély és a jelentősnek számító mennyiségre. Általában szabadságvesztést irányoznak elő, ami akár életfogytiglani elzárást is jelenthet. Személyes használatú birtoklás esetén az elkövető nem büntethető, ha az elterelésben részt vesz. Függőkre általában kisebb büntetési tételek vonatkoznak.

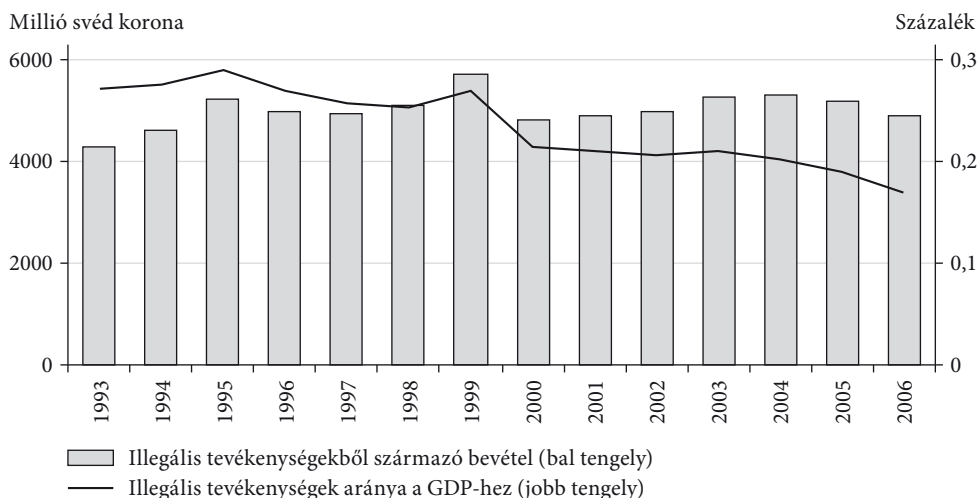
Illegális szektor Svédországban

A svéd statisztikai hivatal 2008 februárjában készített részletes tanulmányt az illegális szektor és ezen belül a prostitúció, valamint a kábítószer-használat helyzetéről (*Wärmark és szerzőtársai* [2008]). Az illegális tevékenységek körében hat területet: a prostitúciót, a kábítószer-fogyasztást, a dohány-, illetve az alkoholcsempészetet, a házialkohol-előállítását és a tiltott szerencsejátékokat vizsgálták.

Az illegális szektor nagysága az 1993. évi 4275 millió svéd koronáról 2006-ra – hullámzásokat követően – 4887 millió svéd koronára változott, vagyis 114 százalékra nőtt. Mivel ezen időszak alatt a GDP közel kétszeresére emelkedett, így az illegális szektor GDP-hez mért aránya 0,27 százalékról egy-két évet kivéve, folyamatosan csökkent 0,17 százalékra (*1. ábra*).

1. ábra

Illegális tevékenységekre vonatkozó adatok Svédországban

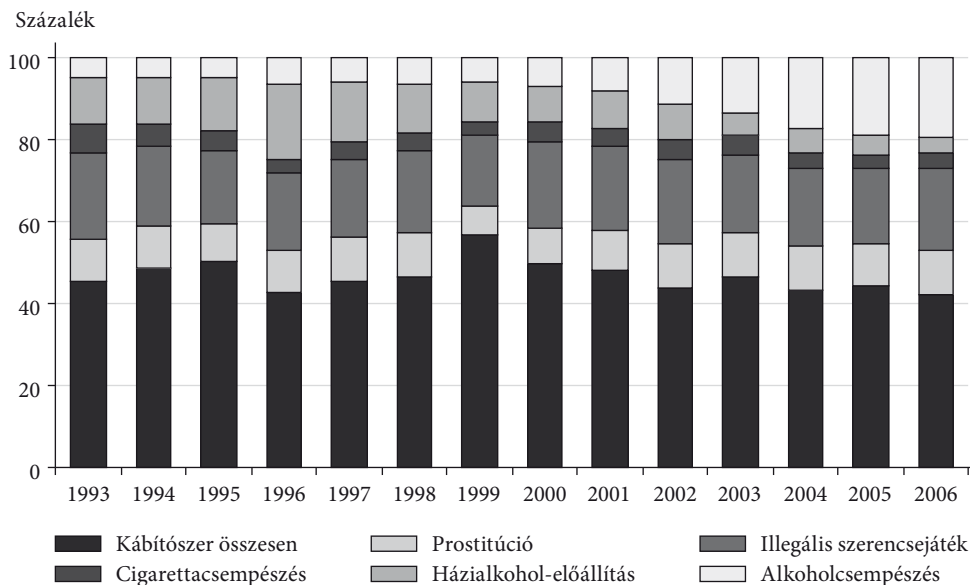

Forrás: *Wärmark és szerzőtársai* [2008] alapján saját szerkesztés.

A szektoron belül a legnagyobb (40 százalékot kitevő) tételt végig a kábítószeresek jelentették (2. ábra). A kábítószer-fogyasztás nagysága a vizsgált időszakban – 1999-et leszámítva – 2000 és 2500 millió svéd korona között mozgott. Hullámzásokat követően 2006 adata nagyjából az 1993. évi értéknek felelt meg. Az illegális szektor többi vizsgált területének bevétele – egyenként – 1000 millió svéd korona alatt maradt. Ezek között a legnagyobb tételt az illegális szerencsejátékok tették ki, gyakorlatilag 900 és 1000 millió svéd korona között mozogva. Ezt az értéket az elemzett időszak végére egy gyors és folyamatos növekedést követően az alkoholcsempészet megközelítette. Hosszú időn keresztül a prostitúció foglalta el a képzeletbeli 3. helyet, a maga 10 százalék körüli értékével, de a 2000-es évektől megelőzte (és az illegális szerencsejátékokat megközelítette) az alkoholcsempészet értéke. A prostitúcióból származó bevétel az időszak elején tapasztalható 434 millió svéd koronáról kisebb kilengések mellett 520 millióra emelkedett az időszak végére. Igaz, ezt az értéket már 2002-ben elérte, utána a növekedést követően esett vissza. A házialkohol-előállítás, valamint a cigaretta tiltott behozatala a 90-es években még jelentős üzletnek számított, azóta mértékük és arányuk is folyamatosan, nagyon gyorsan esett, a 2000-es évek közepére mindkét tevékenység értéke 200 millió korona alá süllyedt.

2. ábra

A svéd illegális tevékenységek megoszlásának alakulása

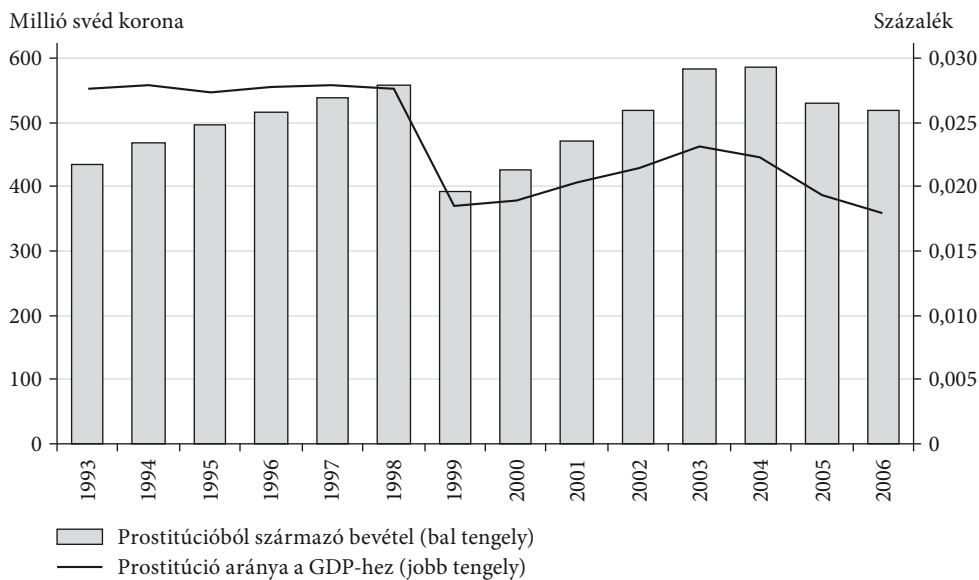
Forrás: *Wärmark és szerzőtársai* [2008] alapján saját szerkesztés.

A svéd tanulmányból kiderül, hogy a *prostitúció* mértéke és aránya akár az illegális szektor egészéhez, akár a GDP-hez viszonyítjuk, nem jelentős az országban. A prostitúciónál 1999-ben, az új törvényi szabályozás hatására látványos csökkenés volt tapasztalható, ami az utcai prostitúciónál volt igazán érzékelhető. A visszaesést követően a 2000-es évek elejére egy kisebb növekedés után a prostitúcióból származó bevétel

meghaladta az addig mért legnagyobb értéket (ami 1998-ban történt). Azóta a törvényi szabályozást megelőző időszak értékére állt vissza a prostitúcióból származó bevétel. A prostitúció aránya a svéd GDP-ből elhanyagolható részt tett ki már a törvényi változtatás előtt (0,3 ezrelék), és ennek mértéke nagyjából folyamatosan csökkenve a 2000-es évek közepére 0,2 ezrelék alá csökkent. Mindezt a 3. ábra szemlélteti.

3. ábra

A prostitúcióra vonatkozó adatok Svédországban

Forrás: *Wärmark és szerzőtársai* [2008] alapján saját szerkesztés.

A svéd statisztikai hivatal tanulmányában a prostitúció három típusát⁸ különböztették meg: az utcait, az interneten kínáltat és a szexklubokban zajlót. A prostituáltak számát 2003-ban 1025 főre becsülték. Megállapították, hogy a törvény hatására az utcai prostitúció (az arra legjellemzőbb három városban: Stockholmban, Göteborgban és Malmöben) lényegesen csökkent. Egyébként a prostituáltak közel fele klubokban dolgozott, 40 százalékuk az utcán és alig egytizedük internetes kapcsolatokon keresztül. Viszont a bevételeket tekintve a klubok adták a kétharmad részt, az internetes az egyötödét és csak 15 százalékát az utcai prostituáltak. Ennek egyértelmű oka a különböző típusú szexuális szolgáltatások eltérő „árhelyzete”, ami a prostitúciós hierarchiában elfoglalt helyből és a lebonyolítás különböző formájából következik.

A *kábítószerekből* származó bevétel – alapvetően a tiltó kábítószer-politikának köszönhetően – a GDP-hez képest elhanyagolható és az elmúlt évtizedben egyre csökkenő arányú. Míg 1993-ban a bruttó hazai termék 1,2 ezrelékét jelentette

⁸ A statisztikai hivatal jelentésében is elismerik, hogy léteznek a prostitúciónak egyéb formái is (például éttermekben, konferenciákon stb.), de ezek nagyságrendjét a három vizsgálthoz képest lényegesen kisebbnek tekintik. Ugyanakkor megállapítják, hogy utóbbiak becslése sok nehézségbe ütközik.

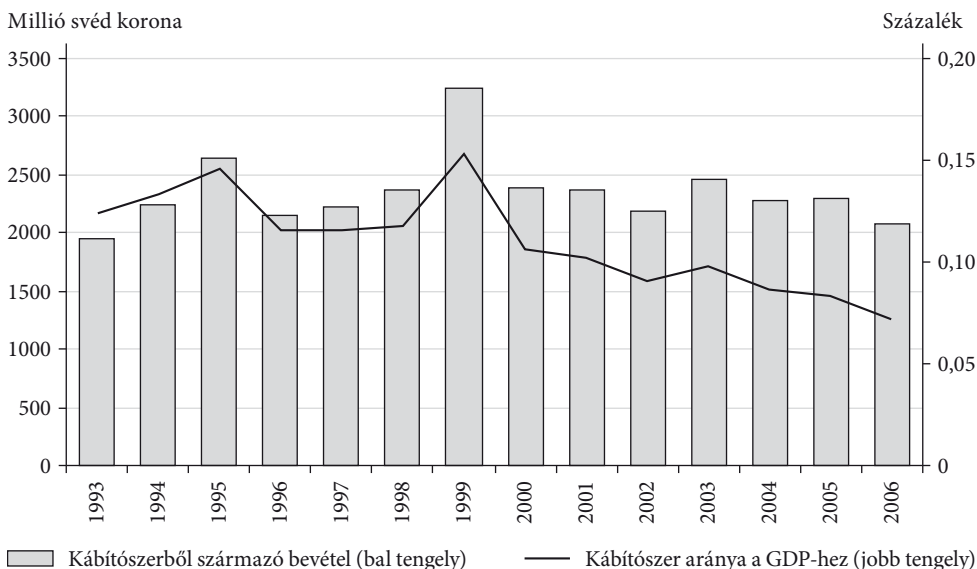
a kábítószerből származó bevétel, addig 1999-re ez meghaladta a másfél ezreléket. Azóta a látványos és folyamatos csökkenés hatására 2006-ban ennek felére, alig 0,7 ezrelékre esett vissza.

A kábítószerből származó bevétel arányának ilyen látványos csökkenése döntően a GDP növekedésének, és nem a kábítószer-bevétel csökkenésének tudható be. A vizsgált időszakban a kábítószerből származó becsült bevétel 2000 és 2500 millió svéd korona nagyságot tett ki. Az egyetlen kivételt – 3000 millió koronát meghaladó értéket – 1999 jelenti, és e kiugrón magas adatot a svéd statisztikai hivatal az extra áremelkedéssel magyarázta.

Amennyiben a kábítószerből származó bevétel svéd koronában számított becsült értékét és annak GDP-hez mért arányát egy közös ábrába illesztjük, látható, hogy teljesen azonos módon alakulnak: hullámzások után 1999-től gyakorlatilag folyamatosan csökkennek.

4. ábra

A kábítószerre vonatkozó adatok Svédországban

Forrás: *Wärmark és szerzőtársai* [2008] alapján saját szerkesztés.

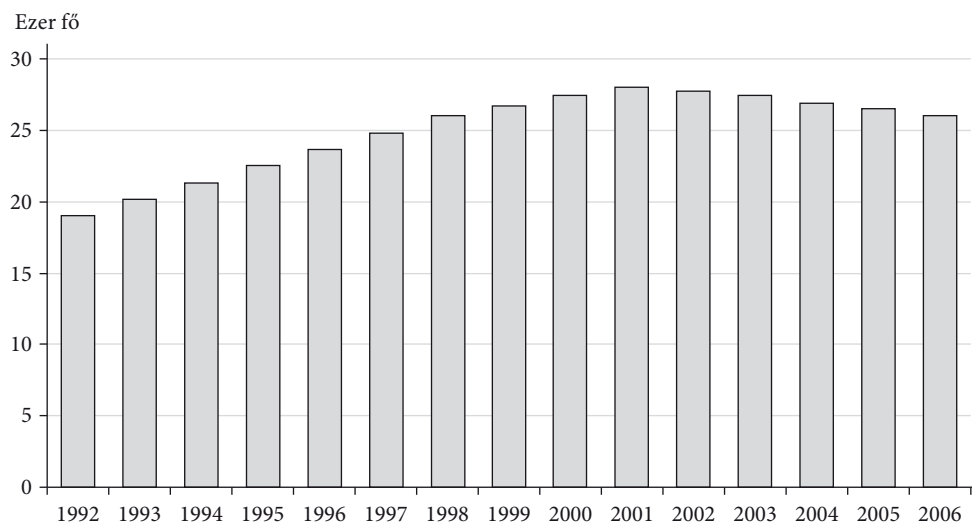
Az így kialakult képet némileg rontja az a tény, hogy 1993 és 2006 között a legtöbb kábítószer⁹ ára csökkent, így a legjellemzőbbek közül a heroin ára közel 40 százalékkal, az amfetaminé 30 százalékkal, a kokainé 20 százalékkal. Igaz, a kevés árnövekedést mutató kábítószernek közül a népszerűnek számító marihuána ára 14 százalékkal emelkedett. Mindez azt jelenti, hogy a kábítószer-bevétel csökkenése

⁹ A svéd statisztikai hivatal által készített *Wärmark és szerzőtársai* [2008] tanulmány a kábítószernek hat típusát különbözteti meg: amfetamin, heroin, kokain, kannabisz, extasy és kábító hatású gyógyszerek.

csak részben tudható be a fogyasztás apadásának, részben viszont az áraknál tapasztalható esésnek köszönhető. A svéd „kábitószermentes társadalom” megítéléséhez hozzátartozik, hogy az ártalomcsökkentési és a tücsereprogramok száma nem elegendő, valamint problémát jelent, hogy a kábítószerkérdést kriminalisztikai oldalról közelítik meg. A svéd statisztikai hivatal is elismeri, hogy a „súlyos szenvedélybetegek”¹⁰ száma az 1979-ben becsült 15 ezer főről 1992-re 19 ezer főre, majd állandó növekedés mellett a csúcsot jelentő 2001-re 28 ezer főre nőtt. Bár azóta folyamatosan csökkenés tapasztalható, de számuk 1996–2006 között 25–28 ezer fős határokon belül mozgott (5. ábra).

5. ábra

A súlyos szenvedélybetegek száma Svédországban 1992–2006 között

Forrás: *Wärmark és szerzőtársai* [2008] 42. o.

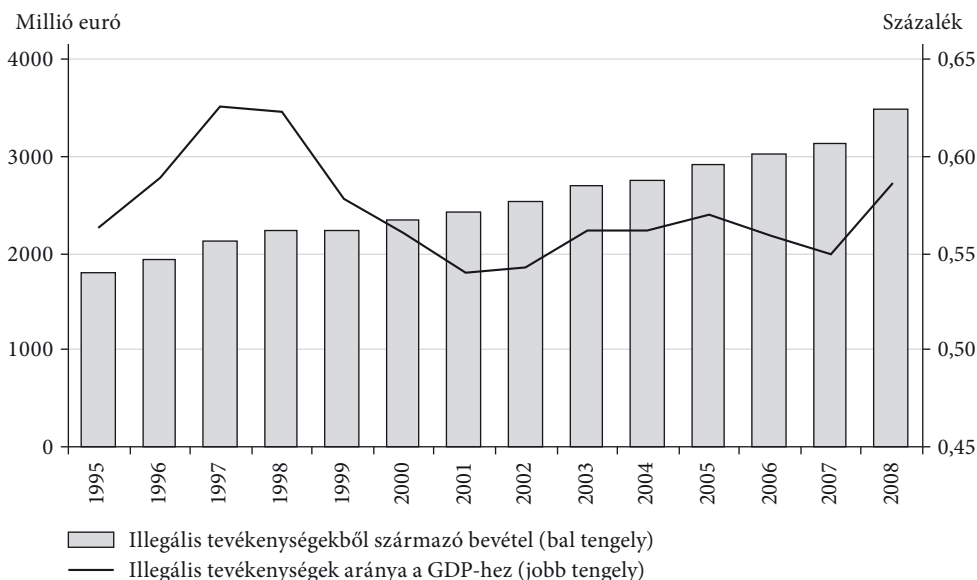
Illegális szektor Hollandiában

A holland statisztikai hivatal 1995 és 2008 közötti időszakra végzett számításokat az illegális szektorra, ezen belül a prostitúcióra és a kábítószerre. Az ezen adatok felhasználásával készített tanulmányból (*Kazemier és szerzőtársai* [2012]) kiderül, hogy az illegális szektorba sorolt tevékenységek 1995-ben 1800 millió eurót tettek ki, míg 2008-ra ez megközelítette a 3500 milliót, azaz közel kétszeres emelkedés következett be a vizsgált 14 év alatt, miközben e szektor aránya a GDP-ből – nagyon kis ingadozások mellett – gyakorlatilag 0,55–0,60 százalékot tett ki. Ennek oka, hogy mind a GDP, mind az illegális szektor növekedése közel hasonló volt 1995–2008 között (6. ábra).

¹⁰ Azon fogyasztók száma, akik (függetlenül a kábítószerfajtájától vagy a gyakoriságtól) fecskendőt használnak, illetve (közel) naponta élnek kábítószerrel (függetlenül a bevétel módjától).

6. ábra

Az illegális tevékenységekre vonatkozó adatok Hollandiában

Forrás: Kazemier és szerzőtársai [2012] alapján saját szerkesztés.

Az illegális szektornál hét tevékenységet vizsgáltak: az illegális kábítószerket,¹¹ a prostitúciót, a lopott áruk forgalmazását (azaz a lopást és az orgazdaságot), az illegális munkaerő-közvetítést és -foglalkoztatást, a tiltott szerencsejátékokat, az illegális másolást (szoftver, játék, film és zene), valamint a dohánycsempészetet. Ezek között a legnagyobb tételt mindvégig – igaz, szinte folyamatos csökkenést mutatva – a kábítószer forgalma tette ki. A kábítószerből származó bevétel – hullámzást mutatva – 929 millió euróról 1291 millió euróra nőtt, de az illegális tevékenységeken belüli részaránya 51 százalékról 2000-től kezdve folyamatosan csökkent 37 százalékra. Ez annak volt köszönhető, hogy a legtöbb illegális tevékenységnél a becsült bevétel gyorsan nőtt. Különösen igaz ez a 2. helyen álló illegális foglalkoztatásra, amely a vizsgált időszak alatt közel 6,5-szeres növekedést, és az illegális tevékenységeken belül 2008-ra a kábítószerhez nagyon közel álló arányt mutatott. A 3. helyen a prostitúció állt. Bár a növekedés másfélszeres volt, a részarány – az elmondottak miatt – 19 százalékról 15 százalékra csökkent. Az illegális tevékenységeken belül a többi terület mindegyikénél a bevételt tekintve emelkedés tapasztalható, de részarányuk (külön-külön nézve) végig egy számjegyű maradt.

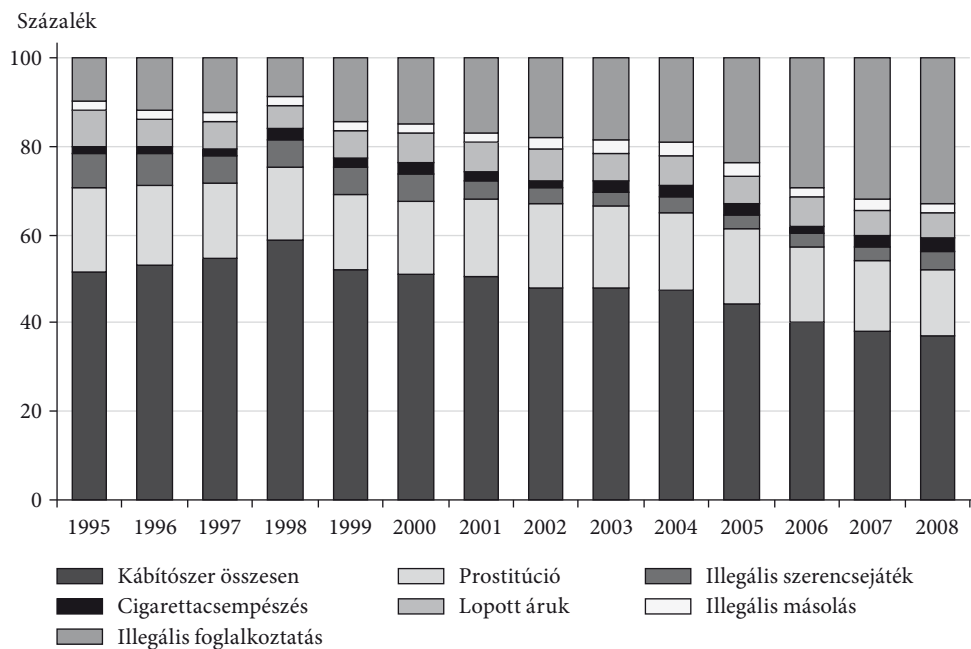
Ha az egyes illegális területek részarányainak tendenciáit kívánjuk felvázolni, megállapíthatjuk, hogy a kábítószerből származó bevétel részaránya a 90-es évek végétől lassan, de csökkent. Az illegális foglalkoztatásnál éppen ellentétes és gyors

¹¹ Hollandiában a speciális kávéházakban (*coffee shops*) legálisan lehet hozzájutni a kannabisz egy változatához, amelynek holland neve: *nederwiet*. Ettől függetlenül ez is illegálisnak számít. A tanulmány külön közöl adatokat e tudatmódosító szer értékesítéséről.

sabban végbemenő változás érzékelhető. A prostitúciónál és a többi (nem túl jelentős nagyságot képviselő tevékenységnél) nagy változások nem következtek be a vizsgált időszakban (7. ábra).

7. ábra

A holland illegális tevékenységek megoszlásának alakulása

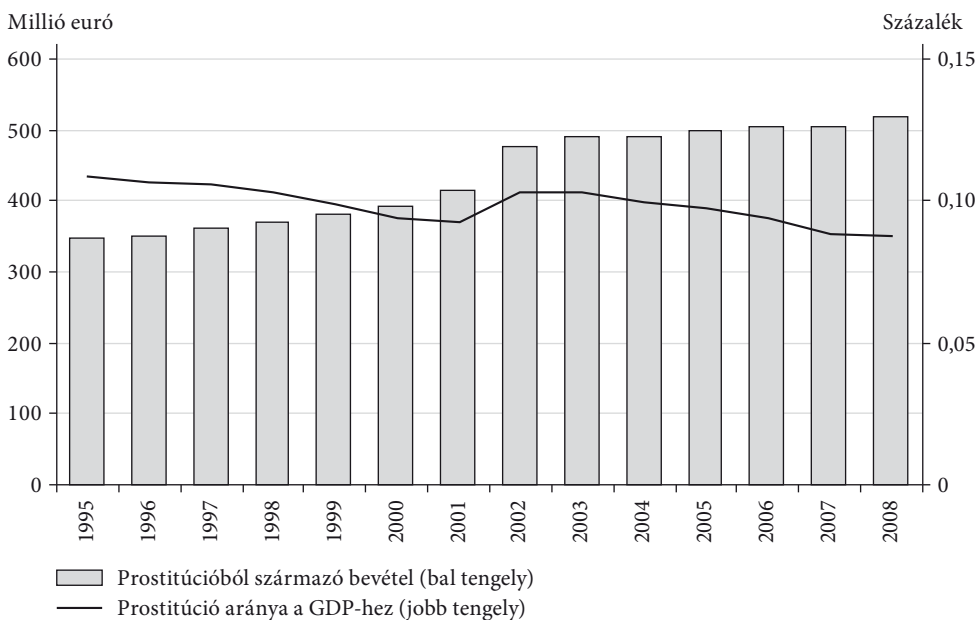
Forrás: Kazemier és szerzőtársai [2012] alapján saját szerkesztés.

Jogos lehet a kérdés: miért vizsgálják az illegális gazdaságnál a prostitúciót, miközben ez a tevékenység legális Hollandiában. A holland statisztikai hivatal illegális gazdaság alakulásáról, helyzetéről 2005-ben közzétett tanulmánya megadja a választ (*Smekens-Verbruggen* [2005]). Ezek szerint egyrészt nehéz a gyakorlatban elkülöníteni a legális és illegális prostitúciót. (Ez is azt a megállapítást igazolja, hogy a prostitúció legalizálása nem szünteti meg annak illegális formáját.) Másrészt nem tartják egyértelműnek, hogy mennyire figyelhető meg a statisztika számára a prostitúció. És végül, szeretnék a nemzetközi összehasonlíthatóságot is biztosítani, mivel a legtöbb európai országban a prostitúció nem legális.

A *Kazemier és szerzőtársai* [2012]-ből kiderül, hogy a *prostitúcióból* származó bevétel pénzben kifejezett értéke és GDP-hez mért aránya éppen ellentétes mozgást mutat 1995–2008 között. A 2000-ben bevezetett legalizálás lényegi változást nem jelentett a prostitúciós bevételek oldaláról. A prostitúcióból származó bevétel folyamatos és nagyjából (a 2002-es „ugrás” mellett) állandó ütemű növekedést mutat a vizsgált időszakban. Ugyanakkor aránya akár az illegális szektor egészéhez, akár a GDP-hez viszonyítjuk, nem igazán jelentős az országban és folyamatosan csökkenő, hiszen mértéke az utóbbinál 1,1 ezrelékről 0,9 ezrelék alá csökkent (8. ábra).

8. ábra

A prostitúcióra vonatkozó adatok Hollandiában

Forrás: Kazemier és szerzőtársai [2012] alapján saját szerkesztés.

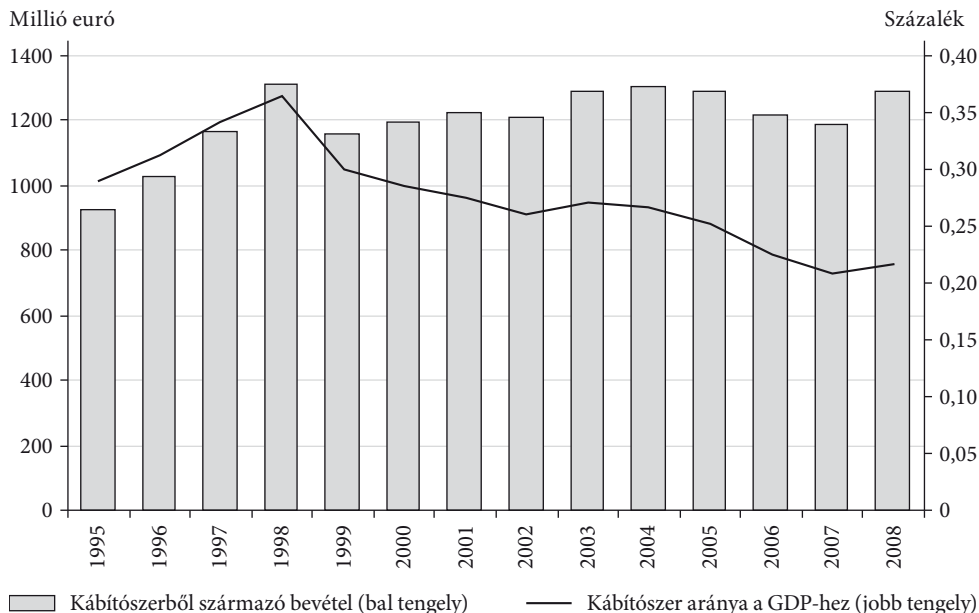
A döntően 2001. évi adatokra épülő *Smekens–Verbruggen* [2005] tanulmány szerint a prostitúció legalizálása, a bordélyok létesítési tilalmának feloldása következtében a prostitúció két részre szakadt. Egyfelől léteznek a regisztrált klubok és bordélyok, amelyek többé-kevésbé betartják a törvényi szabályozást. Másfelől vannak az illegális prostituáltak: az utcán, a lakásokban dolgozók, valamint a speciális cégeken keresztül közvetített és telefonos prostituáltak. A „nem legálisan dolgozók” még inkább ki vannak téve a bűnözői körnek, mint a többiek. A prostituáltak számát ez a tanulmány 20–30 ezerre teszi, támaszkodva a prostitúció munkakörülményeit vizsgáló alapítvány tanulmányára. Amíg a prostituáltak számát vizsgálva a speciális cégeken keresztül közvetített és telefonos prostituáltak csoportja a legnagyobb, addig a bevételnél megelőzi őket a „szolgáltatásukat” klubokban és magánlakásokban kínálóké. A kirakati prostitúció aránya – mindkét szempont szerint – nem olyan jelentős (a többihez viszonyítva), miközben az emberek a holland prostitúciót Amszterdamban ezzel azonosítják. Az utcai prostitúció aránya – az egyéb típusokhoz képest – elhanyagolható, annak ellenére is, hogy az általános gazdasági válság hatására számuk megnőtt.

Említettük, hogy az illegális szektor legnagyobb tételét a *kábítószer* teszi ki, még akkor is, ha részarányuk folyamatosan csökken. A kábítószereknél a heroin és a kokain kiemelt nagyságrendet ért el, ám ma már a kannabisz (azon belül is a *nederwiet*) a meghatározó. A vizsgált 14 év alatt forgalmuk közel nyolcszorosára nőtt, miközben a hagyományos kannabisz értékesítése negyedére csökkent. A heroin és a kokain fogyasztásánál 30 százalékot meghaladó csökkenésről lehet beszámolni, az extasy és amfetamin eladásából származó bevétel pedig negyedével nőtt.

Ha a kábítószerből származó becsült bevételt vizsgáljuk, kiderül, hogy ennek éves nagysága 1998–2008 között 1200 millió euró körül ingadozott. Ám a kábítószerből származó bevétel a GDP-hez képest nem olyan jelentős (0,2–0,3 százalék között mozog), és egyre csökkenő arányú. Ez utóbbi tény persze annak köszönhető, hogy a GDP növekedése Hollandiában lényegesen gyorsabb volt 1995–2008 között, mint az illegális kábítószeres értékesítésének emelkedése (9. ábra).

9. ábra

A kábítószerre vonatkozó adatok Hollandiában

Forrás: Kazemier és szerzőtársai [2012] alapján saját szerkesztés.

A már idézett *Smekens-Verbruggen* [2005] szerint a rendszeresen kokaint vagy extasyt fogyasztók, illetve az amfetamint használók száma jelentős – közel kétszeres – növekedést mutatott 1997 és 2001 között. Egyedül a problémás kábítószer-használók számában nem volt változás.

Illegális szektor Magyarországon

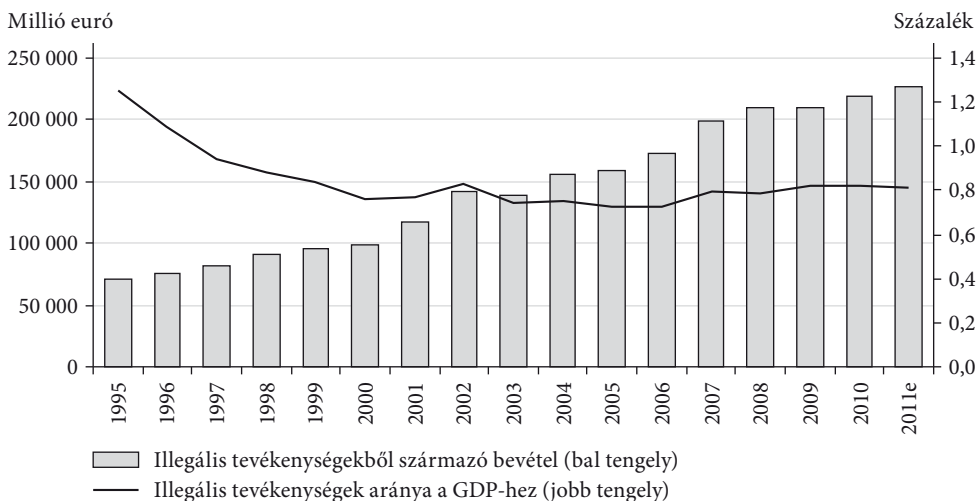
A KSH az illegális tevékenységek két területét – a prostitúciót és a kábítószer-fogyasztást – vizsgálja, részben a hozzáadott érték, részben a háztartások fogyasztása tekintetében.¹²

¹² Mivel a másik két ország adatai a GDP-hez kapcsolódnak, így a jobb összehasonlíthatóság miatt a továbbiakban a fogyasztási kiadásokra vonatkozó adatsorokkal nem számolunk, ami azért nem okoz problémát, mert a kétféle adatsor tendenciáiban nincs eltérés.

A hozzáadott értékek szerinti megközelítésben az illegális szektor adatait elemezve két ellentétes tendencia rajzolódik ki. A szektor nagysága az 1995. évi 72 milliárd forintról 2011-re 227 milliárd forintra (azaz több mint háromszorosára) nőtt, miközben részese-
dése a GDP-ből 1,25 százalékról 0,81 százalékra csökkent. A részarány visszaesésének oka esetünkben is a GDP gyors (közel ötszörös) növekedésének tudható be (10. ábra).

10. ábra

Illegális tevékenységekre vonatkozó adatok Magyarországon

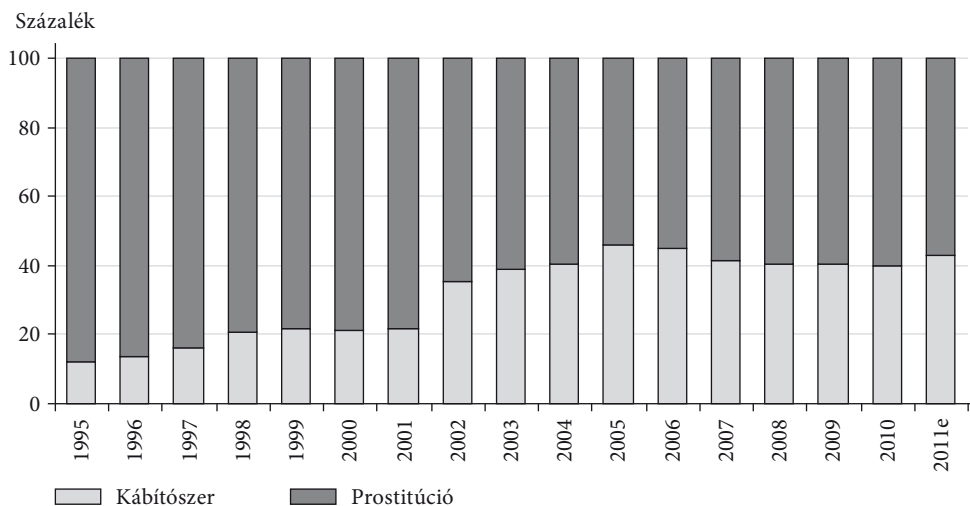

* A 2012 októberében közzétett 2011. évi értékek előzetes adatok.

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés.

11. ábra

A magyar illegális tevékenységek megoszlásának alakulása

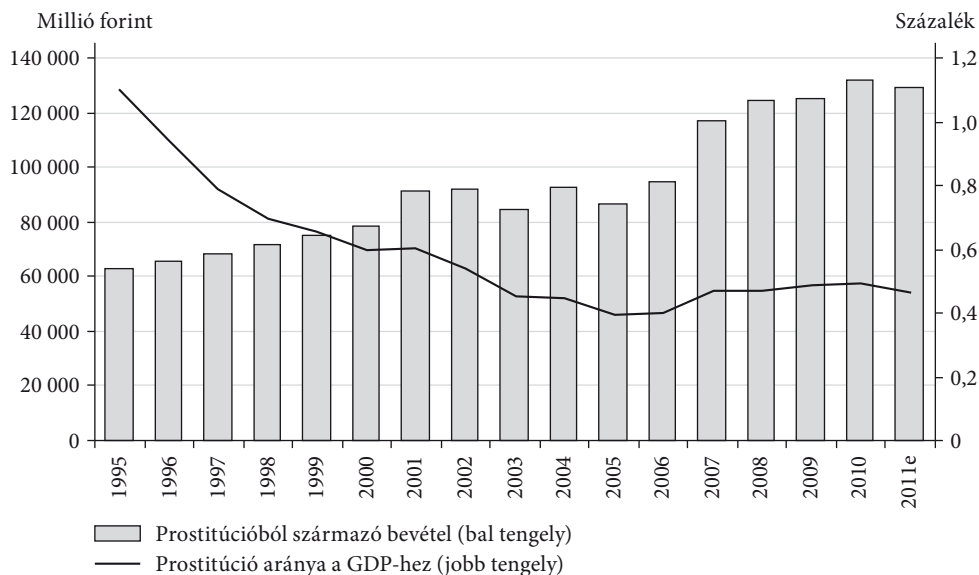
Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés.

Érdekes, hogy Svédországgal és Hollandiával ellentétben Magyarországon a prostitúció nagysága és aránya a vizsgált időszak egészében meghaladta a kábítószer értékeit, bár a közöttük lévő „rés” egyre szűkebb: a prostitúció részesedése a kezdeti 88 százalékról folyamatosan csökkenve 57 százalékra esett, míg a kábítószer – a gyors növekedésnek köszönhetően – 12 százalékról 43 százalékra emelkedett (11. ábra).

A prostitúció nagysága a hozzáadott értéken belül – némi hullámzások mellett – 63 milliárd forintról 129 milliárd forintra emelkedett, ami valamivel több, mint kétszeres növekedést jelent. Úgy tűnik, a prostitúció szabályozásának 1999. évi törvényi változtatása nem törte meg a prostitúciós bevétel emelkedésének tendenciáját, amelyben 2007-től egy komolyabb ugrás is kimutatható. Ennek valószínűsíthető oka részben a gazdasági válság, munkanélküliség, elszegényedés miatti kínálatnövekedés, részben talán az árak szinten tartása, esetleg csökkenése miatti keresletbővülés. A prostitúció részaránya ezzel ellentétes tendenciát tükröz, hiszen amíg 1995-ben a GDP-ből való részesedése 1,1 százalék volt, addig ez az érték 2011-re 0,46 százalékra csökkent (12. ábra).

12. ábra

A prostitúcióra vonatkozó adatok Magyarországon

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés.

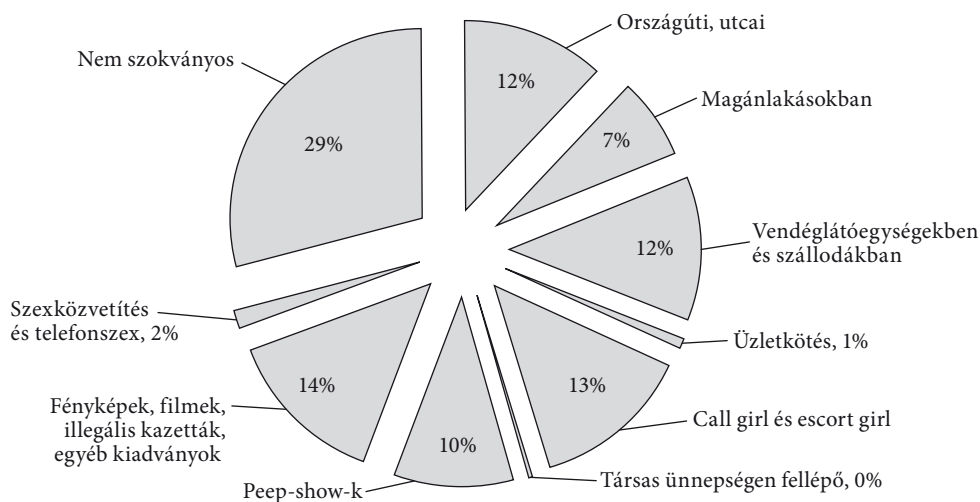
A KSH 2002-re vonatkozóan részletes adatokkal (KSH [2009]) szolgált a szexuális szolgáltatások tekintetében (13. ábra).¹³ Ebből kiderült, hogy a prostitúcióból származó becsült fogyasztás legnagyobb részét – 29 százalékot – a „nem szokványos” szolgáltatások tették ki. Sajnos a KSH nem magyarázta meg, hogy pontosan mi tartozik ebbe a körbe. Hasonlóképpen nem tudható, mit takar az „üzletkötés” kategóriája

¹³ Itt fogyasztásra és nem GDP-re vonatkozó adatok állnak csak rendelkezésre.

sem. Ugyanakkor a KSH *prostitúció* címszó alá sorolt mindenféle szexuális munkát, olyanokat is, amelyeknél nincs testi érintkezés (például szex- és pornófilmek, -fényképek stb.), vagy amelyeknél a testi kapcsolat ritkán jön létre (például társas ünnepekre hívott „hölgyek”, vagy peep-show-k esetében). A statisztikusok védelmében azonban el kell mondani, hogy az összehasonlíthatóság érdekében a KSH követte az Eurostat ajánlásában a prostitúciónál megadott 10 kategóriát (*A szexmunkások* [2009]). Két probléma van ezzel. Egyrészt a KSH nem adta meg ezek pontos definícióját. Másrészt a többi ország, amely ilyen adatokat becsül, még nem követi ezt a tipologizálási gyakorlatot.

13. ábra

A prostitúcióból származó fogyasztás megoszlása 2002-ben Magyarországon

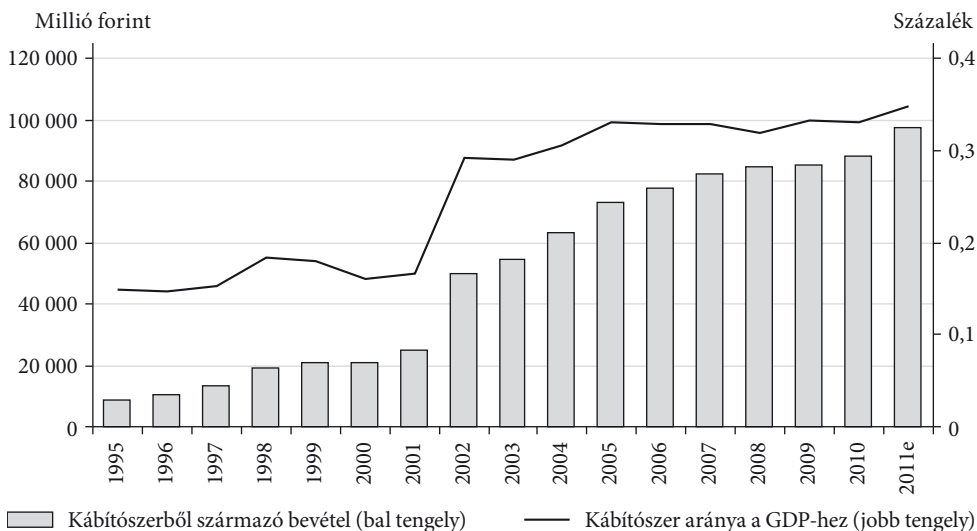
Forrás: KSH [2009] alapján saját szerkesztés.

A KSH adatait elemezve (14. ábra), megállapíthatjuk, hogy a *kábítószer* nagysága és részaránya minden elemet vizsgálva növekedést mutat. 1995 és 2011 között a *bruttó hozzáadott értékhez* való hozzájárulás mértéke 8,6 milliárd forintról a gyors növekedésnek köszönhetően 11,4-szeresére (97,2 milliárd forintra) nőtt, részesedése pedig több mint megkétszereződött (0,15 százalékról 0,35 százalékig emelkedett). Ha a vizsgált időszakot önkényesen, nagyjából ötéves ciklusokra osztjuk, akkor megállapítható, hogy 1995–2000 között 2,5-szeres, 2001–2005 között 3,5-szeres, 2006–2011 között viszont „csak” 1,25-szeres növekedést tapasztalhatunk. Vagyis az elmúlt években az emelkedés már nem volt olyan nagymértékű, mint korábban.

A kábítószer-fogyasztásban kiugró növekedés a 2000-es évek elején volt tapasztalható. (Azóta az emelkedés viszonylag folyamatosnak – de nem kiemelkedőnek – mondható.) Az okok között két fontosat emelhetünk ki: részben az Európai Unióhoz való csatlakozás miatt bekövetkező – több szempontból is értelmezhető – határok megszűnésének következményeit, részben a társadalom kábítószer-érintettségének kiterjedését (ami az éves kábítószer-jelentésekből egyértelműen kimutatható).

14. ábra

A kábítószerre vonatkozó adatok Magyarországon

Forrás: KSH-adatok alapján saját szerkesztés.

A KSH [2009] 2002-re részletes adatokat közölt a magyar kábítószerpiacról. Megállapította, hogy körülbelül 200 ezer főre tehető a kábítószer-fogyasztók száma, amelyből 10 százalékot tesznek ki azok, akik ragasztókból, festékhígítókból és gyógyszerekből keverik ki maguknak a narkotikumot. Mivel e termékek a nemzetgazdasági mutatók között már elszámolásra kerültek, így a kábítószerpiac elemzésénél ezeket már nem veszik figyelembe. A fennmaradt „mintegy 180 ezres kábítószer-fogyasztó közel fele tablettákat fogyaszt (LSD, speed, extasy, amfetamin), egyötöde marihuánát és egyötöde heroint. Viszonylag csekély a hasist, meszkalint és kokaint fogyasztók köre.” (KSH [2009] 318. o.)

A Nemzeti Drogmegelőzési Intézet 2009-ben egy vaskos tanulmánykötetet (*Felvinczi-Nyírády* [2009]) adott ki, amely a magyarországi kábítószer-fogyasztással kapcsolatos, különböző oldalról és vizsgálati szempontból megközelített kutatási anyagok eredményeit tartalmazta. A megkérdezések, vizsgálatok is egyértelműen mutatják, hogy a kétezres években növekedett a társadalom kábítószer-érintettsége. A tiltott kábítószerek életprevalencia-értékének¹⁴ a 18–53 éves népesség körében mutatkozó növekedése elsősorban a Magyarországon legnépszerűbb marihuána fogyasztásának folyamatos emelkedéséből adódott. A középiskolások körében egyrészt az első kipróbálás éve csökkent a 2000-es években, másrészt a kannabiszszármazékok fogyasztása meghatározó és növekvő maradt. A kábítószer-visszaéléssel kapcsolatos bűncselekmények 2007-ben az ezredforduló adataihoz képest növekedést mutatnak, akár az ismertté vált bűncselekmények számát, akár az ismertté vált elkövetők számát vizsgáljuk.

¹⁴ A kábítószer-fogyasztás életprevalencia-értéke azok arányát mutatja, akik életük során fogyasztottak már valaha valamilyen kábítószert.

Összefoglaló megállapítások

Három szempontból vonhatjuk le következtéseinket. Egyrészt az egyes országoknál a vizsgált illegális szektorok alapján tehetünk megállapításokat, és fogalmazhatunk meg javaslatokat a hazai elemzések továbblépési irányairól. Másrészt összevethetjük, hogy a prostitúció, illetve a kábítószer-szabályozás elvei mennyiben valósulnak meg a gyakorlatban a statisztikai tények tükrében. Harmadrészt az egyes országok prostitúciós és kábítószerhelyzetéről is képet alkothatunk.

Az 1. táblázatban összefoglaltuk az illegális szektorokkal kapcsolatban levonható megállapításainkat.

1. táblázat

A három ország elemzésbe vont illegális szektorainak összefoglalása

Ország	Jellemzők
Svédország	<ul style="list-style-type: none"> – hat szektor vizsgálata, ebből a legjelentősebb a kábítószer – együttes értékük nem változott 1993–2006 között – GDP-n belüli arányuk nem jelentős (0,1–0,3 százalék közötti) és csökkenő – nőtt: alkoholcsempészet, csökkent: cigarettacsempészet és a házialkohol-előállítás, többi illegális szektor: változatlan
Hollandia	<ul style="list-style-type: none"> – hét szektor vizsgálata, ebből a legjelentősebb a kábítószer – együttes értékük megduplázódott 1995–2008 között – GDP-hez mért arányuk nem túl jelentős (0,55–0,65 százalék közötti) – kiugró növekedés: illegális foglalkoztatás, gyors emelkedés: cigarettacsempészet, többi illegális szektornál: lassúbb növekedés
Magyarország	<ul style="list-style-type: none"> – két szektor vizsgálata, ebből a nagyobb a prostitúció – együttes értékük háromszorosára nőtt 1995–2011 között – GDP-hez mért arányuk 1 százalék alatti és csökkenő – kiugró növekedés: drog, lassúbb emelkedés: prostitúció

Forrás: saját összeállítás.

Mindhárom országban közös illegális terület a prostitúció és a kábítószer. Az EU ajánlása között harmadikként említett területet, a csempészetet a magyar statisztika hivatalosan még nem tekinti a bruttó hazai termék részének. Valószínűsíthető, hogy ez a közeljövőben bekövetkezhet, mivel a dohány- és alkoholcsempészet nagysága hazánkban is jelentős,¹⁵ és a NAV (illetve korábban a VPOP) rendelkezik erre vonatkozó adatokkal, amelyekből becsülni lehetne nagyságukat. Magyarországon az illegális cigarettaforgalom (és -csempészet) várhatóan emelkedni fog, részben a dohánytermékek kiskereskedelmének az állam monopóliumába való rendelése, részben a haszonkulcs-növekedés miatti áremelkedés következtében. Így mindenképpen érdemes lenne ezt a területet elemezni, és az illegális tevékenységek közé beemelni. A csempészet területei közül Hollandia éppen a do-

¹⁵ Egy 2013. márciusi nemzetközi konferencián elhangzott, hogy az EU 27 tagországában a cigarettacsempészet 10 milliárd euróval rövidíti meg az országok költségvetési bevételeit (*Jakubász* [2013]).

hánycsempészetet vizsgálja az illegális tevékenységek között, míg Svédország ezt még az alkoholcsempészettel is kiegészíti.

Az illegális foglalkoztatással kapcsolatban is vannak adatok például a Nemzeti Munkaügyi Hivatalnál, így valószínűleg viszonylag egyszerű módon ez a terület is bekerülhetne a KSH által vizsgált hazai illegális tevékenységi körbe.

Amennyiben a három elemzésbe vont ország illegális tevékenységre vonatkozó adatait nézzük, akkor megállapíthatjuk, hogy az 1990-es évek közepe és 2000-es közepe-vege között a svédeknél az illegális tevékenységekből származó bevétel alig nőtt, ugyanakkor a hollandoknál kétszeres, nálunk háromszoros emelkedés mutatható ki. Ebből és az egyes országok GDP-inek gyors növekedéséből szinte egyenesen következik, hogy a GDP-hez mért arányuk nem jelentős. Igaz, a három ország közül Magyarországon tapasztalható a legnagyobb arány, miközben csak két tevékenység került be az illegális tevékenységek közé.

Magyarországon a prostitúcióból származó bevétel nagysága meghaladja a kábítószerből kimutathatót, míg a másik két országban éppen az utóbbi tekinthető a legjelentősebb illegális tevékenységnek. Várható, hogy Magyarországon is a kábítószer-fogyasztás bevétele lesz a meghatározó a közeljövőben, mivel ennek növekedése többszörösen múlta felül a prostitúciós bevétel gyarapodását, és ez a tendencia nem fog változni.

Remélhetően az EU egyre több országának statisztikai hivatala közöl azonos módon összegzett és így az összehasonlítást biztosító adatokat az illegális tevékenységekről, így a nemzetközi vizsgálatok lehetősége emelkedni fog.

Térjünk át a három ország adatai¹⁶ alapján a mindegyiküknél szereplő prostitúció és a kábítószer vizsgálatára, és a jobb összehasonlíthatóság miatt a mindhárom országnál közös, azaz az 1995–2006 közötti időszakra.

Nézzük először a prostitúciót! A három ország közül Svédországban nem a kínálatot, hanem a keresletet szabályozzák, pontosabban büntetik. Az országban körülbelül ezer prostituált dolgozik, arányuk a 15–49 éves nőkhöz képest 1 ezrelék.¹⁷ 1995 és 2006 között a prostitúciós bevételek növekedése bőven 10 százalék alatt maradt, míg arányuk a GDP-hez képest 1 ezrelék alatti, és csökkenő képet mutató. Magyarországon, ahol az egyéni szinten megvalósított szexuális szolgáltatás legális, a prostituáltak száma 15 ezer fő, ami a 15–49 éves nőkhöz viszonyítva 6 ezrelék. A prostitúciós bevételek az említett időszakban közel 50 százalékkal emelkedtek, és mértékük a GDP-hez képest nagyjából állandó, 5 ezrelék alatti. Hollandiában, ahol a prostitúció minden formája legális, 25 ezer szexuális szolgáltató van, akik a 15–49 év közötti nők 6 ezrelékes arányát jelentik. A prostitúciós bevétel a vizsgált 12 év alatt 40 százalékkal emelkedett, és a GDP-hez képest (a svéd adathoz hasonló képet mutatva) 1 ezrelék alatt van, és csökkenő mértéket mutat.

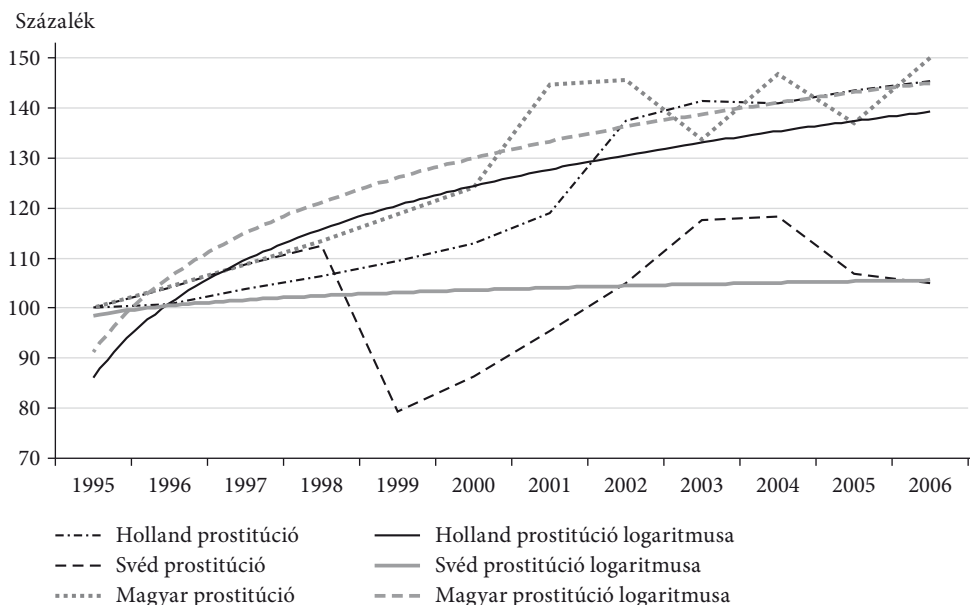
¹⁶ Döntően a statisztikai hivatalok adataira támaszkodva tesszük ezt, és nem kívánunk azzal foglalkozni, hogy ezek mennyire megbízhatók, vagy éppen mennyire akarják segítségükkel az egyes területeknél a szabályozás eredményeit, hibáit alátámasztani, esetleg a változások szükségességére felhívni a figyelmet.

¹⁷ A prostituáltak arányára vonatkozó adatoknál a sok országra kiterjedő, és megbízhatónak tekinthető *Vandepitte és szerzőtársai* [2006] tanulmányra támaszkodunk.

Érdeemes egy közös ábrában a prostitúcióból származó bevételek alakulását megnezní (15. ábra). A tényleges adatsor mellett mindhárom országra egy logaritmikus trendet illesztettem be, hogy a tendenciákat jobban láthassuk.

15. ábra

A prostitúcióból származó bevételek és trendjük alakulása a három országban 1995-től 2006-ig

Forrás: *Wärmark és szerzőtársai* [2008], *Kazemier és szerzőtársai* [2012], KSH-adatsorokból saját szerkesztés.

Látható, hogy a prostitúciós bevételek emelkedése a „prostitúciómentes társadalom” célját kitűző Svédországban alacsony volt, míg a liberális(abb) megoldást választó Hollandiában és Magyarországon viszonylag erőteljes növekedést mutat.

A kábítószeres tekintetében nehezebb pontos képet felvázolni,¹⁸ mert egyrészt sokféle összehasonlítási lehetőség kínálkozhat, ami eltérő, mondhatjuk túlzottan sokszínű képet mutat az országok tekintetében. Másrészt a vizsgált tényezők konkrét értéke nagyon sok dolognak a függvénye, így az összevetésük problémás lehet. Harmadrészt nem mindenre vannak minden országban adatok. Negyedrészt, és ez a legfontosabb érv, az ilyen összevetések messze túlmutatnak e cikk keretein. Ezért a statisztikai hivatalok tanulmányainál maradunk. A „drogmentes társadalomért” küzdő Svédországban a kábítószer-bevételek 1995–2006 között 10 százalékkal csökkentek, arányuk a GDP-hez képest 1 ezrelék alatti, és csökkenő mértékű. A hasonló elv megvalósítását kitűző, ám számos tekintetben

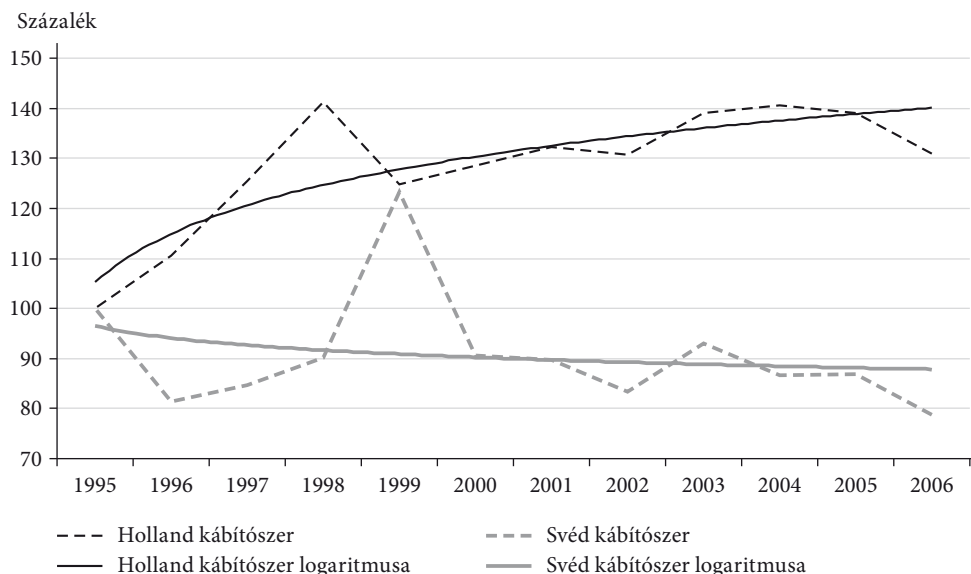
¹⁸ Az EU decentralizált ügynökségeként működő kábítószer és kábítószer-függőség európai megfigyelőközpontja (*European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, EMCDDA*) honlapján rengeteg statisztikai becslés, tanulmány található. Azon tényezőknél, ahol mindhárom országra találhatunk adatokat, és azok jól jellemzik a kábítószer-problémákat, azt tapasztaljuk, hogy a három országot összevetve 14 esetben Svédországra, tíz tényezőnél Magyarországra és hat esetben Hollandiára kapjuk a legkisebb értéket.

igen eltérő helyzetű Magyarországon ugyanezen évek alatt a kábítószerből származó bevételnél kilencszeres növekedést tapasztalhatunk, és mértéke a GDP-hez viszonyítva 3,5 ezrelék körüli, és enyhén növekvő. Az „ártalomcsökkentő kábítószer-fogyasztás” elvét valló Hollandiában a kábítószer-bevétel 40 százalékos emelkedése mellett a GDP-ből való részaránya 2 ezrelék körüli, és csökkenést mutat.

A kábítószer bevételének alakulását tükröző trend felvázolásában Magyarországot nem szerepeltettük, hiszen itt nagyon gyors növekedés tapasztalható, míg a másik két ország összehasonlítása érdekes következtetés levonására alkalmas (16. ábra).

16. ábra

Kábítószer-bevételek és trendjük alakulása két országban 1995-től 2006-ig

Forrás: *Wärmark és szerzőtársai* [2008], *Kazemier és szerzőtársai* [2012]) adatsoraiból saját szerkesztés.

Látható, hogy a vizsgált 12 évben a két ország között az „olló” egyre nagyobbra nyílt. Amíg a liberális szabályozás növekedéssel, addig a szigorú tiltás követése egyértelmű csökkenéssel járt.

Svédországban az elmúlt tizenegynéhány évben mind a prostitúció, mind a kábítószer területén a bevételek gyakorlatilag változatlanok maradtak. Ezt lehet kudarcként értékelni: nem sikerült még jobban visszaszorítani a prostitúciót és a kábítószer-fogyasztást. De lehet eredményként is megfogalmazni: míg számos országban mindkét terület növekedést mutatott, addig a svédországi helyzet legalább nem rosszabbodott.

Nem állítható, hogy a prostitúció problémája megoldódott volna, illetve a prostitúció eltűnt volna, de a társadalom számára a látható területen (az utcai prostitúciónál) látványos eredmény mutatható ki. Igaz, a láthatatlan, rejtett prostitúciónál növekedés érzékelhető, ami a kiszolgáltatottság emelkedésével is együtt járt. (Ám ugyanez a helyzet Hollandia esetében is, azzal a különbséggel, hogy ott a látható prostitúció is nőtt.)

A svéd megoldást több ország is – különböző módon ugyan, de – a gyakorlatában alkalmazza, és újabb országok gondolkodnak a bevezetésén. Ezt mindenképpen sikernek kell elkönyvelni.

Az biztos, hogy prostitúció- és kábítószermentes társadalom állapotának elérése könnyebben megvalósítható cél egy olyan országban, amelyben az ilyen irányú szabályozás bevezetése előtt sem volt jelentős e két szektor aránya.

Kétségtelenül el kell fogadnunk, hogy sem a prostitúciót, sem a kábítószer-fogyasztást megszüntetni nem lehet, ám kezelhetővé és a társadalom számára kevésbé érzékelhető lehet tenni, miközben elérhető, hogy az előnyök meghaladják a hátrányokat. Mindehhez az szükséges, hogy a társadalom többsége elfogadja és támogassa a „prostitúció és drog nélküli társadalom” alapelvét, és sem a politika, sem a média ne kérdőjelezze meg ennek szükségességét.

Hollandiát értékelve megállapítható, a prostitúció, illetve a kábítószer liberális szabályozása azon az elven alapul, hogy ha már megszüntetni nem lehet ezeket a jelenségeket, akkor meg kell próbálni láthatóbbá és ezáltal kezelhetőbbé tenni, így talán az illegális rész eltűnik, és a szervezett bűnözés befolyásától megszabadul. Az elvek talán jók, de a gyakorlatban ezekből alig valósult meg valami, miközben a problémák sokasodnak.

Úgy tűnik, Hollandiában nem voltak sikeresek ezek a próbálkozások. Nem véletlen, hogy mindkét terület szabályozásában változásokat, korlátozásokat valósítottak meg az elmúlt években, és terveznek bevezetni a közeljövőben, bár a tiltás lehetősége nem merült fel. A szexuális szolgáltatások nagysága nő, és a kábítószer tekintetében is emelkedik a fogyasztás. Ezért az utóbbinál – a megengedő politika folytatása mellett – a könnyű drogok fogyasztásától való visszatartásra próbálnak ösztönözni, keresve a lehetőséget a drogturizmus visszaszorítására. Úgy értékelhető, hogy a két terület szabályozásából fakadó előnyöket a hátrányok „eltüntetik”, sőt talán meg is haladják.

Azt is figyelembe kell venni, hogy Hollandiában a liberális megközelítés és a növekvő értékek mellett sem olyan jelentős a prostitúció, illetve a kábítószer-fogyasztás, mint ahogy sok szakértő vagy tanulmány azt beállítja.

Magyarországon a prostitúciót szabályozták: legálisan csak egyéni keretek között „űzhető”. A meglévő rendszer valójában azonban nem működik. A helyzet sem a társadalom, sem a prostituáltak, sem az igénybe vevők szempontjából nem rendezett, nem átlátható, és tele van problémával. Hosszabb ideje fennáll a változtatások igénye, szükségessége. A kábítószer tekintetében tiltó politika érvényesül. Ennek ellenére a helyzet nem mutat javulást, sőt a kábítószer egyre nagyobb gondot okoznak a társadalom számára és a szakemberek számos javításra, korrigálásra szoruló dologra hívják fel a figyelmet. Nem véletlen, hogy időnként büntető jogegységi határozat megjelentetése válik szükségessé.

A három ország helyzetének vázlatos áttekintése alapján úgy tűnik, hogy az illegális szektor két fő – a prostitúció és a kábítószer – területén nagyobb eséllyel számíthatunk sikerre, ha a szabályozási módszerek többféle tárházat alkalmazunk együtt, azaz akkor lehetünk igazán eredményesek, ha mind a keresletre, mind a kínálatra ható eszközöket egyszerre alkalmazunk, ezzel erősítve a pozitív, és csökkentve a negatív hatásokat. A sikeres szabályozás természetesen erőteljesen függ a probléma nagyságrendjétől, a társadalmi támogatottságtól és a környező országok gyakorlatától.

Hivatkozások

- A SZEXMUNKÁSOK... [2009]: A szexmunkások feljebb húzták a GDP-t. Origo, október 3. <http://www.origo.hu/archivum/20091001-a-gdp-statisztikaban-szerepel-a-prostitutio-es-a-drogkereskedelem.html>.
- FELVINCZI KATALIN–NYÍRÁDY ADRIENN (szerk.) [2009]: Drogpolitika számokban. Nemzeti Drogmegelőzési Intézet és L'Harmattan, 438 o. <http://www.tarki.hu:8080/drogkutatas/tanulmánytar/felvinczi-k-nyirady-a-szerk-drogpolitika-szamokban/view>.
- HVG.HU [2012a]: Üzleti tervet kell letenniük jövő évtől az amszterdami bordélyházaknak. HVG.hu, június 15. http://hvg.hu/vilag/20120615_amszterdam_bordelyhaz_uzleti_terv.
- HVG.HU [2012b]: A magyar prostituáltak jelentik Amszterdam legalját. hvg.hu, június 13. http://hvg.hu/itthon/20120613_magyar_prostitutaltak_hollandiaban#.
- JAKUBÁSZ TAMÁS [2013]: Milliárdos kárt okoznak a csempészek. Magyar Nemzet, március 30.
- JUHÁSZ BORBÁLA [2010]: Prostituáltakkal dolgozó holland szociális munkás Budapesten. MONA Alapítvány, február 27. 2. o.
- KÁRTÉRÍTÉST... [2013]: Kártérítést kapnak a holland coffeeshopok. Origo, június 5. <http://www.origo.hu/nagyvilag/20130605-karteritest-kapnak-a-holland-coffeeshopok.html>.
- KAZEMIER, B.–BRUIL, A.–VAN DE STEEG, A.–RENSMAN, M. [2012]: The Contribution of illegal activities to national income in the Netherlands. Statistics Netherlands, The Hague/Heerlen, pp 36,
- KSH [2005]: A rejtett gazdaság átvilágítása és a GDP. KSH Hírlevél, 2005. II. évf. 7. sz.
- KSH [2009]: GNI Inventory 2.1 Magyar nyelvű változat. KSH, Budapest, 472 o. http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/modsz/gni_inventory_ver2.1hun.pdf.
- KSH [2011]: Magyarország nemzeti számlái 2008–2010. KSH, Budapest, 358 o. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/monsz/monsz0810.pdf>.
- LUKÁCS CSABA [2009]: Nyíregyháza utca. Magyar futtatók telepedtek rá Amszterdam szexiparára. Magyar Nemzet, szeptember 12., 21. és 25. o.
- MAKKI, M.-R. [2010]: A magyarok adják a holland prostitúció legalját. Vészjelzések Amszterdamból. Hetek, június 4. (XIV/22), http://hetek.hu/hatter/201006/a_magyarok_adjak_a_holland_prostitutio_legaljat.
- PORTFOLIO.HU [2005]: Rejtett gazdaság: mekkora és hogyan mérhető? Június 30. http://www.portfolio.hu/gazdasag/rejtett_gazdasag_mekkora_es_hogyan_merhető.55892.html.
- SIMON ANDRÁS [2001]: Ellenőrzött bordélyok. FigyelőNet, augusztus 27.
- SMEKENS, M.–VERBRUGGEN M. [2005]: The Illegal economy in the Netherlands. Statistics Netherlands, Voorburg/Heerlen, Discussion Paper 05005.
- TAKÁCS ISTVÁN GÁBOR [2005]: Sikeres-e a svéd drogpolitika? Drogriporter, szeptember 14. <http://drogriporter.hu/node/250>.
- VANDEPITTE, J.–LYERLA, R.–DALLABETTA, G.–CRABBÉ, F.–ALARY, M.–BUVÉ A. [2006]: Estimates of the number of female sex workers in different regions of the world. Sexually Transmitted Infections, Vol. 82. No. 3.
- VASS LÁSZLÓ [2010]: Csak a helyieket engedné füvezni a holland kormány. Origo.hu, november 23. <http://www.origo.hu/utazas/20101123-csak-helyiek-latogathatnak-a-hollandiai-coffee-shopokat.html>.
- VG [2005]: GDP-termelő prostituáltak és kábítószer-kereskedők. Világgazdaság, március 31. 1. és 3. o. <http://www.vg.hu/gazdasag/gdp-termelo-prostitutaltak-es-kabitoszer-kereskedok-82577>.
- WÄRMARK, B. M.–BJÖRLING, M.–PAPPILA, M.–ENGDahl, J. [2008]: Illegal activities in the Swedish National Accounts (Prostitution, narcotics, gambling, alcohol and tobacco). Statistics Sweden NR-PM 2008/05.